

M.^a DEL CARME RIU DE MARTIN

ALGUNES PECES DE CERÀMICA DEL SEGLE XIV TROBADES A LA CATEDRAL DE BARCELONA

1. *La ceràmica trobada a les voltes de les esglésies*

Sovint a les voltes de les esglésies s'hi ha trobat tant peces de ceràmica popular com peces decorades. Ja que era freqüent a les esglésies gòtiques, segons Joan Bassegoda Nonell,¹ omplir els carcanyols amb mamposteria, i posar a la superfície de l'extradós una capa de morter de calç per unir la volta. Aquets carcanyols es reomplien amb ceràmiques i morter perquè no pesessin tant: «Sin posibilidad de utilizar cálculos matemáticos, que desconocían, usaron una manera de hacer experimental, lenta y segura».²

Cal dir que les voltes contenien nou o deu parts de sorra y una de calç que constituïa una massa compacta i, entremig, es posaven les peces de terrissa. Aquesta tècnica era utilitzada tant a Catalunya com al Llevant.

En obrir les voltes a causa de restauracions o enderrocaments han aparegut aquests tipus de peces. Per citar-ne alguns exemples podem citar les de les voltes de la Catedral de Barcelona, les de la Sala capitular del Monestir de Pedralbes, les de Santa Maria del Mar, les de la basílica del Pi, totes elles a Barcelona, i les de l'Església del Carme a Manresa.³

Pel que fa a les restauracions dutes a terme a la Catedral de Barcelona, que es el que ens interessa estudiar aquí, se sap que es varen començar a fer l'any 1966-67 a la zona del claustre, i en aixecar part del terrat es localitzaren les peces dels segles XIV-XV als carcanyols de diverses capelles que es buidaren. En 1975 es portà a terme una altra restauració al tercer tram de la volta gran, a la zona de la clau de volta de la Verge de la Misericòrdia. Aquesta calgué restaurar-la degut al fet que la Catedral de

1. BASSEGODA NONELL, JUAN: *La ceràmica popular en la Arquitectura gòtica*, pàg. 52.

2. BASSEGODA NONELL, JUAN: *Obra citada*, pàg. 55.

3. Per tal de conèixer més detalls sobre la troballa de les peces i el lloc exacte cal consultar el llibre de Bassegoda Nonell.

Fot. 1. Peça n.º 1 de la Catedral de Barcelona. Càntir (s. XIV). Arxiu Fotogràfic Albert Bastardes.

Barcelona, –iniciada en 1299– va ésser interrompuda el 1348 i, quan es varen reiniciar les obres, es produí una diferència en els assentaments de les pedres del segon i del tercer tram, cosa que provocava humitats. L'any 1975 es varen treure les argiles trobades i es substituïren per murets de rajola, tapant llavors les esquerdes. Es quan aparegué una capa de morter de calç de 15 cm. i sota d'ella una capa de formigó de calç, feta amb morter de calç i pedra sorrenca; en aquesta zona sortiren les peces que avui es conserven als armaris que hi ha a la zona del trifori de la Catedral.

En els llibres d'obra de la Catedral conservats a l'Arxiu Capitular figuren els noms dels terrissers que feien les peces per a omplir els carcanyols, a més d'altres treballadors. Les compres de peces s'iniciaren entre 1379-80: s'adquirien àmfores i tenalles, utilitzant també altres peces defectuoses obsequi dels terrissaires. No s'especifica als llibres les altres peces que es varen comprar.

Al llibre d'obra, estudiat per Bassegoda, consten una sèrie de ceramistes als quals es varen comprar peces entre 1418-51 i el preu que hom va pagar-ne. De 1418 n'hi ha d'en Pere Alegre, Sebastià, Bartomeu Gual, i Joan Verger. L'últim hi aportà 26 peces que se li varen pagar a 4 diners per peça. Aquests eren gerrers tots ells i també Mascuret que hi té 24 gerres pagades al mateix preu. Totes les peces varen ésser per a la volta major de l'església. També es compraren gerros el 1419 per la Capella de l'Arquebisbe i olles per a la Capella de Sant Vicens. El 1429 per a la volta de la Capella de Sant Oleguer s'adquirien gerros i cànirs. El 1431 orses per al claustre i el 1449-51, 10 gerres per a la Capella de Sant Francesc.

Tot i que s'especifiquen noms, en no anar firmades les peces i no portar moltes d'elles cap segell, exceptuant unes àmfores, no es pot arribar a saber quines d'elles corresponen a cada ceramista, ja que no totes estan prou ben fetes tècnicament, tot i ésser similars els mitjans de treball. També es desconeix on eren els tallers de cadascun i els mitjans específics emprats.

2. *Algunes peces trobades a la Catedral de Barcelona*

La selecció de les peces estudiades va ésser feta segons tres criteris:

1. Entre aquestes 8 peces hi ha diferents formes: 1 cànir, 1 escorredora, 1 gerra panxuda, 3 gerros, 1 morter i 1 tenalla.
2. Podem apreciar entre elles quatre tipus de tècniques utilitzades: a) 1 peça (gerra panxuda) de ceràmica grisa, b) 1 tenalla d'argila vermella sense esmaltar, c) 1 gerro de vernís plúmbic groc, d) diverses peces d'esmalt de plom verd. En la ceràmica popular catalana eren aquestes les tècniques emprades: ceràmica grisa, ceràmica vermella sense esmaltar i ceràmica vermella amb esmalt de plom, de color verd (òxid de coure), castany (òxid de manganès) ó groc (òxid d'antimoni).
3. Hi ha peces trobades a la volta de la nau principal i del claustre, que han estat catalogades per números i classificades per colors segons els llocs trobats,

corresponent-se el número de catalogació amb el color de l'etiqueta: la sèrie 1 té una marca de color groc i pertany al claustre; la sèrie 2 és de color verd i fou trobada a la nau major, segon tram de l'epístola; la sèrie 3 es de color vermell i correspon a la nau major, segon tram de l'Evangeli.

3. *Inventari de les peces segons les formes:*

3.1. *Càntir:*

Un càntir es un atuell per a contenir-hi aigua. Sempre és de forma ventruda i estret del peu amb dos brocs i una nansa a dalt. És una forma que es comença a trobar a partir del segle XI, i que encara avui es pot comprar al mercat.

Fitxa tècnica: Peça núm. 1

Lloc on es guarda: Armaris del trifori de la Catedral.

Núm. de catalogació: 46-2. Etiqueta verda.

Material: fang vermell o argila que, una vegada cuita, dóna un color rosat molt grisenc.

Decoració: no té motius decoratius. Porta un esmalt de plom verdós-groc només a la part superior, fet amb òxid de coure.

Tècnica: peça feta a torn i cuita amb atmosfera oxidant en un forn de llenya.

Estat de conservació: No es massa bo ja que ha estat restaurada per la part de la panxa amb guix rosat i mitjançant qualsevol matèria adherent, possiblement una cola. Les parts que li falten són moltes i estan reconstruïdes amb guix escaiola. La peça es va trencar en dos trossos gairebé per la meitat i simultàneament; a la part inferior estan recompostos els sis fragments del cantó de la peça a on hi ha el broc de beure.

Mides: 34 cm. d'alçada, 12 cm. d'amplada base inferior, 21 cm. d'amplada de la panxa. A la zona de la base té un reforç sortit d'1 cm. d'alçada.

La nansa de secció oval és de 8 cm. d'alçada per 11 cm. d'amplada i 1,5 cm. de gruix.

Hi ha 12 cm. d'esmalt a la part superior.

El broc cilíndric per a posar l'aigua és de 3 cm. d'alçada i de 5 cm. d'amplada, que acaba amb una vora i té 1 cm. de gruix.

El galet de beure fa 4,5 cm. d'alçada, 3 cm. d'amplada i 0,6 cm. de gruix.

Característiques: La peça va estar molt polida abans de coure-la i això es veu per les mateixes marques que va deixar l'eina en polir el fang. En aquest cas l'argila tenia petites pedretes o impureses que han saltat en polir la peça, això fa que s'apreciïn petits foradets. La base també ha estat polida i acaba amb una vora.

L'esmalt és molt correcte: no té butllofes i el to groc-verdós no és uniforme, sinó més o menys intens a trossos, cosa que sol passar quan a la peça se li aplica l'esmalt banyant-la. En aquest cas només s'ha esmaltat la part superior de l'objecte. Era un bon esmalt ja que es conserva en un bon estat i només ha saltat en una petita part del broc per posar-hi l'aigua, però és possible que la manca d'esmalt aquí es degui a un cop donat al càntir. L'esmalt és molt fundent, ja que s'hi aprecia el clivellat, encara que el vernís és correcte i bonic ja que presenta petites taques de color castany fosc produïdes pel mateix òxid de coure impur de l'esmalt. És possible que s'hi hagués barrejat una molt petita proporció de òxid de manganès o ferro a l'òxid de coure, encara que podrien ésser també taques produïdes pel mateix òxid de coure.

La nansa de tub s'estreny de la part inferior, ja que en aquesta zona només fa 7 cm. d'amplada, mentre que la part superior és d'11 cm. Presenta aquesta dues incisions longitudinals que segueixen l'orientació de la nansa.

3.2. *Escorredora:*

La escorredora de ceràmica és una peça poc freqüent entre els atuells de la casa al segle XIV i posteriors. Potser es tracta d'una peça d'importació i aquesta precisament és molt pesada i gruixuda, poc manejable, encara que aquesta fos una solució perquè no es tombés.

Les escorredores solen ser més amples de la part superior i s'estrenyen un xic a la seva part inferior. Tenen dues nanses i una sèrie de forats a la base.

Fitxa tècnica: Peça núm. 2

Lloc on es guarda: Armaris del trifori de la Catedral.

Núm. de catalogació: 43-2. Etiqueta verda.

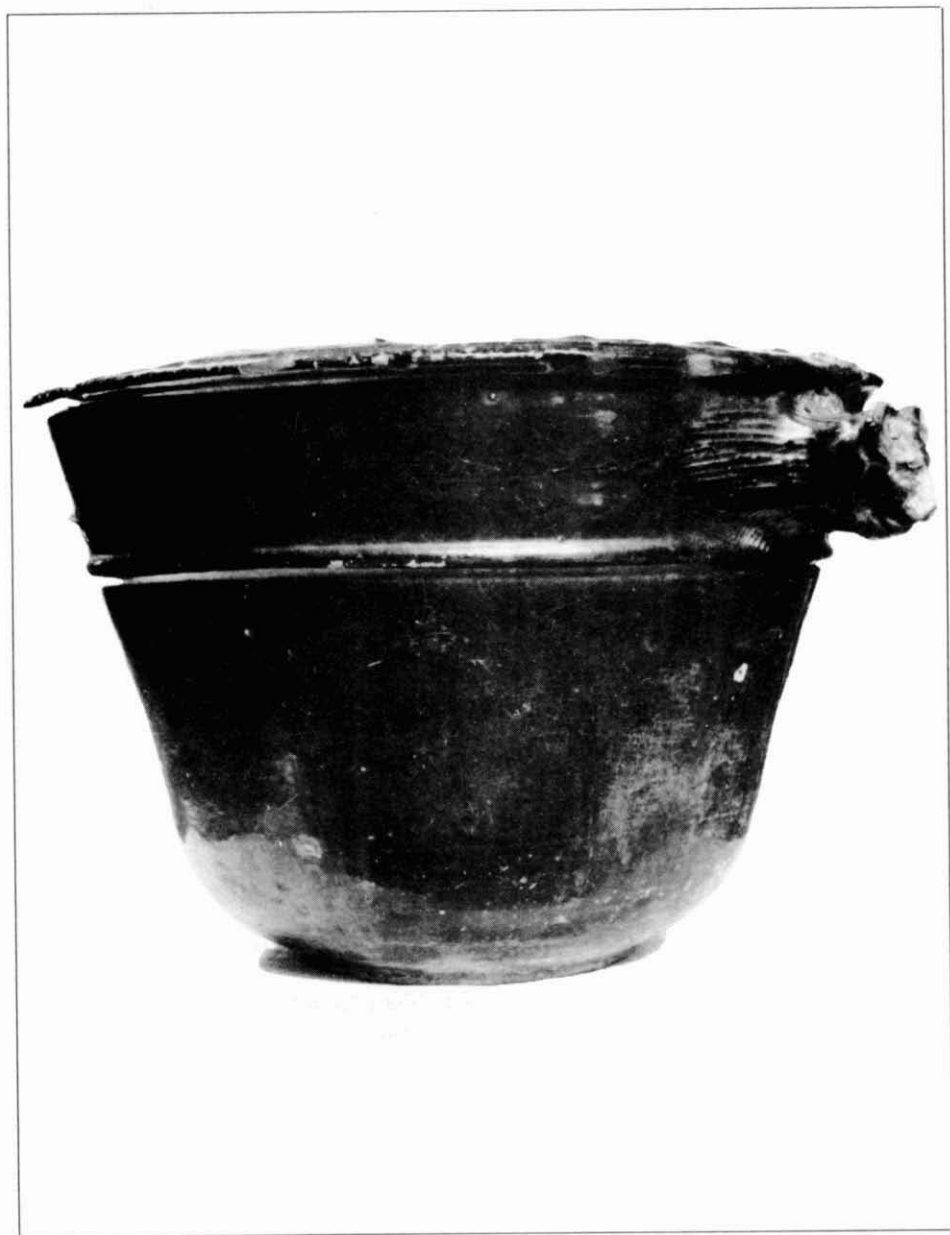
Material: Fang vermell de color rosat-grisenc. És més rosat que el del càntir anterior.

Decoració: Porta un afegit en relleu fet al torn a la part superior i un altre, a uns 6 cm. de distància, en la part superior també.

Les dues nanses són rectes i en aquestes s'hi ha motllejat o fet a motllo el cap d'un lleó. El lleó és un animal simbòlic en el cristianisme, així com l'àguila i l'esfinx. A Jesús i a Sant Marc evangelista se'ls sol representar amb la figura d'un lleó.

Tècnica: Feta al torn i en atmosfera oxidant, cuïta en un forn de llenya.

Estat de conservació: El seu estat és bo, però ha estat restaurada per la zona interior de la peça, ja que presentava una esquerda que, començant en la zona inferior, pujava per una paret i arribava fins al capdamunt. L'esquerda és superficial i només es veu a l'interior; no afecta la zona exterior que està esmaltada. A la part de dins hi ha un afegit de guix escaiola blanc que és superficial, d'uns 7 cm. d'alçada per 19 cm. d'amplada.

For. 2. Peça n.º 2 de la Catedral de Barcelona: Escorredora (s. XIV). Arxiu Fotogràfic Albert Bastardes.

Mides: 24 cm. d'alçada, 14 cm. d'amplada a la zona de la base, 23 cm. en la zona inferior, 35 cm. en la zona superior externa i 29 cm. en la zona superior interna. El gruix de la peça és de 3,5 cm.

Les nanses són a 1,5 cm. del relleu superior. Tenen 5 cm. d'amplada, 6 cm. d'alçada i el cap del lleó fa 3,5 cm. de gruix.

Característiques: És una escorredora perquè té 5 forats a la base de 1,5 cm. de diàmetre cada un.

L'interior de la peça no ha estat esmaltat, però sí l'exterior i la vora. L'esmalt de plom conté òxid de coure pel fet que és de color verd i a la Edat Mitjana només s'utilitzava aquest òxid per aconseguir precisament aquest color. L'esmalt és més clar a certes zones que a d'altres; fa irisacions la qual cosa depen del gruix d'esmalt que s'hi va posar en banyar-la. És un esmalt brillant com gairebé tots els d'època medieval del segle XIV i està clivellat perquè és molt fundent. Si en algunes parts de la peça ha saltat el vernís es degut més a cops que a la baixa qualitat del mateix.

La base de la peça és correcta, ha estat polida una mica, però no se li va fer vora.

És més una peça artística que artesanal, feta amb molta cura, ben polida, no obstant el fet que l'esmalt va ésser posat molt depressa, doncs només la cobreix en part per la vora superior.

3.3. *Gerra panxuda:*

Normalment s'anomenen gerres aquelles peces més amples del centre que del fons; solien utilitzar-se per contenir pebre, mel o bé vi. Aquesta possiblement serví per a guardar confitures. La forma aquí estudiada, tan panxuda, és medieval, però no és propiament del segle XIV sinó que se la pot trobar amb freqüència ja a la Alta Edat Mitjana. Aquesta forma predura fins al segle XIV però no gaire mes enllà, ja que si bé no desapareix del tot la ceràmica grisa, tendeix a estingir-se.

Fitxa tècnica: Peça núm. 3

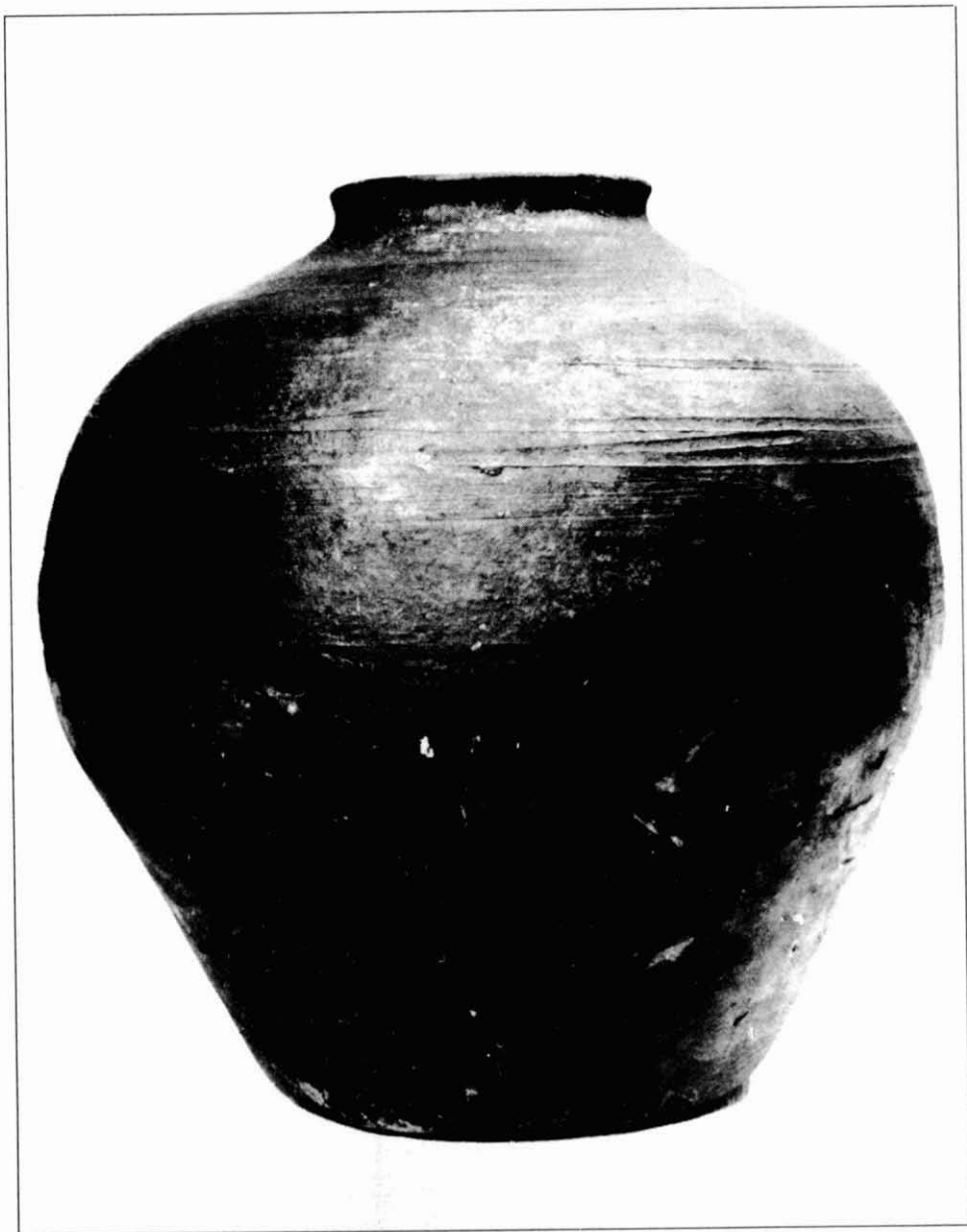
Lloc on es guarda: Armaris del trifori de la Catedral.

Núm. de catalogació: 47-3. Etiqueta vermella.

Material: Fang vermell que en coure's amb foc reductor donà un color negrós, o més ben dit gris-amarronat.

Decoració: Té 3 ó 4 incisions fetes a la panxa en el sentit rotatiu del torn, fetes amb ploma d'oca. Algunes d'elles s'entrecreuen un xic; també en té dues de molt petites en sentit vertical gairebé tocant al coll.

Tècnica: Ceràmica feta al torn i amb foc reductor. Cuita en forn de llenya tapant les entrades d'aire.

Fot. 3. Peça n.º 3 de la Catedral de Barcelona. Gerra panxuda (s. XIV). Arxiu Albert Bastardes.

Estat de conservació: La peça presenta un bon estat de conservació sense que hagués estat mai restaurada. Mostra un petit forat a la part inferior de la panxa, d'1 cm. d'alçada per 2 cm. d'amplada.

Mides: 28 cm. d'alçada, 15 cm. d'amplada a la zona inferior; 26 cm. d'amplada de la panxa, i 10 cm. d'amplada del coll que s'eleva 1 cm. d'alçada. Les parets de la peça són d'1 cm. de gruix.

Característiques: La base de la peça està molt poc polida, sense vora, sinó que està solament tallada. El coll acaba de manera senzilla, fent-lo pujar 1 cm. en línia recta i allisant el fang del capdamunt.

La peça tampoc té masses protuberàncies. No està gaire polida, i té algunes rugositats.

3.4. *Setrill:*

Els gerros s'utilitzaven indistintament per a l'aigua i per al vi, a pesar que tenen mides fixes, segons llur capacitat, que oscila entre els 8 i 1,5 litres. Els més petits d'1,5 litres són rars, i només servien com a mesures per al vinagre. Les formes dels gerros són semblants: còniques a la zona inferior, o bé panxudes, i s'estrenyen del capdamunt acabant de manera cilíndrica o bé acampanada a les boques, que tenen un broc per al líquid i una sola nansa per agafar-lo.

La terra de Barcelona solia ésser de molt bona qualitat i la ceràmica de gerrer era molt acreditada. Els gerros no són exclusius del segle XIV, perquè ja en l'època visigoda n'hi havia encara que és en aquell període estudiat quan es generalitzen les formes de gerro.

Fitxa tècnica: Peça núm. 4

Descripció: Panxa molt ampla en comparació al coll, que és de forma acampanada i molt estret.

Lloc on es troba: Armaris del trifori de la Catedral.

Núm. de catalogació: 6-3. Etiqueta vermella.

Material: Argila vermella de color rosat, menys «beige» que la peça núm. 5.

Decoració: Té 4 incisions fetes al torn a la part superior del coll. Són primes d'uns 0,2 cm., estan molt juntes, i entre totes fan uns 2 cm. L'esmalt és groc, fet amb antimoni i cobreix l'interior de la peça.

Tècnica: feta al torn i amb atmosfera oxidant. Cuita en un forn de llenya.

Estat de conservació: És força bo, ja que no ha estat mai restaurada i es conserva tota sencera. Només té una petita esquerda a la part on s'ajunten coll i panxa.

Mides: 20 cm. d'alçada, 8 cm. d'amplada en la base inferior, 15,5 cm. d'amplada de la panxa, 6 cm. d'amplada a la zona inferior del coll i 7 cm. a la zona superior

del coll. L'alçada del coll és de 6 cm. i el gruix de la peça és de 0,5 cm. La nansa, de secció arrodonida, és d'1,5 cm. de gruix i acaba enmig del coll, abans de les incisions de la vora i al final de la zona més ampla de la panxa; la seva distància al gerro és d'uns 5,5 cm.

Característiques: Té la base polida amb vores. L'esmalt és correcte, brillant, clivellat i fa un esquitxat amarronat entre el groc clar, però sense fer aigües perquè esta molt ben aplicat.

La peça porta petits esquitxos d'esmalt verd de coure. És possible que això fos degut a que el ceramista, tingués un vernís verd a prop, o bé que algú li hagués esquitxat la peça mentre la trevallava.

El fang de l'atuell és molt impur. Té petits foradets a causa del fet que en polir-lo varen saltar trossets de pedretes.

Curiosament és un objecte molt poc pesat i l'esmalt s'ha conservat en bon estat.

Fitxa tècnica: Peça núm. 5

Descripció: Gerro petit amb la panxa no gaire ampla en proporció al coll que és molt ample i gairebé cilíndric. Té una nansa arrodonida força gruixuda en proporció a les mides del gerro.

Lloc on es troba: Armaris del trifori de la Catedral.

Núm de catalogació: 9-3. Etiqueta vermella.

Material: Fang vermell, que una vegada cuit és més rosat-«beige» que els anteriors, excepte en les parts de la peça a on l'esmalt ha saltat una mica, que el fang és més vermellós.

Decoració: No està decorada. Només està esmaltada per l'interior totalment i per l'exterior uns 10 cm. L'esmalt de plom es de color verd-grogenc, color propi de l'òxid de coure. Aquest esmalt és correcte, brillant i una mica clivellat, però molt menys que els altres objectes anteriors. L'esmalt també està posat fent aigües.

Tècnica: Fet al torn, el gerro fou cuit en atmosfera oxidant, en un forn de llenya.

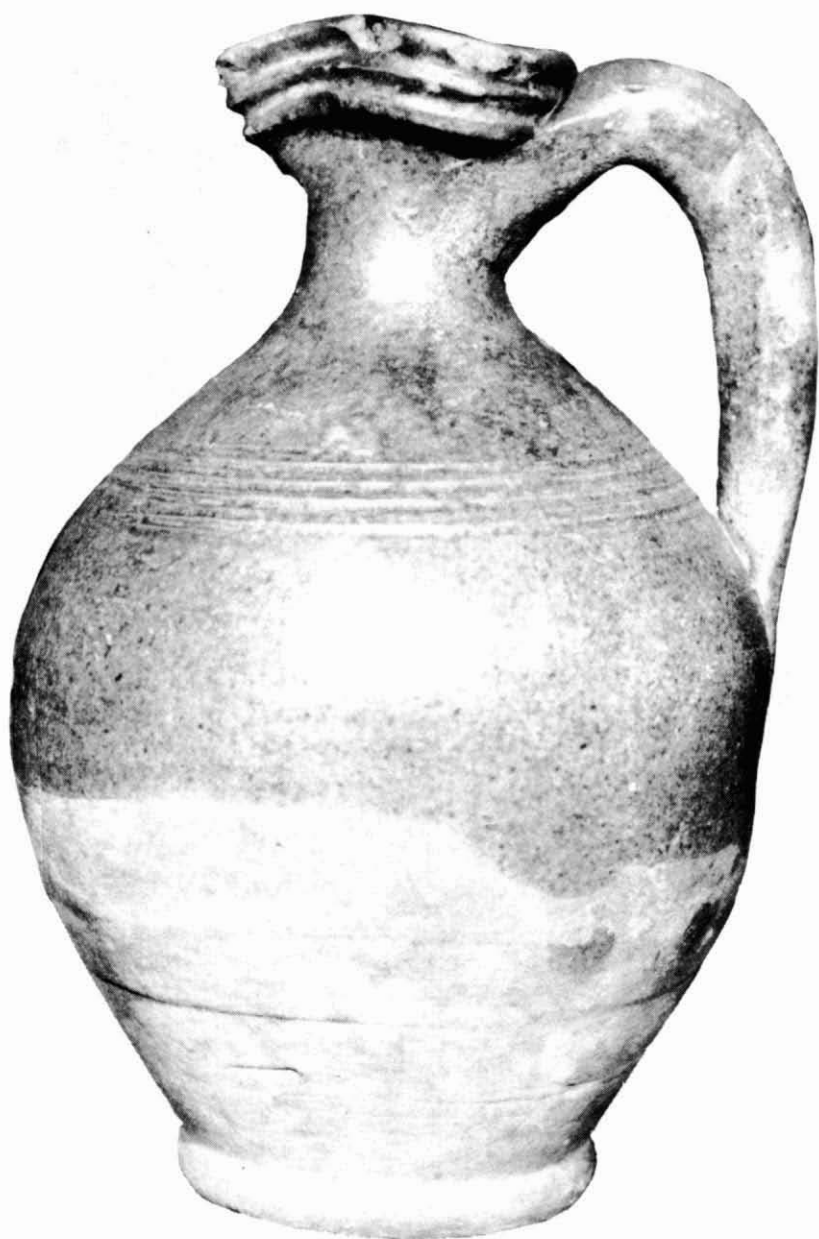
Estat de conservació: El gerro no ha estat restaurat. Està força bé, tot i que li falta una petita part del broc, el que no impedeix veure la forma del broc. El troç que li falta fa uns 4 cm. d'amplada i 3 cm. d'alçada. La forma està bé, però a causa de la humitat i del clima ha saltat part de l'esmalt en diverses zones.

Mides: 17 cm. d'alçada, 7 cm. d'amplada a la part inferior, 13,5 cm. d'amplada a la panxa, 9 cm. d'amplada a la zona d'inicis del coll i 8 cm. d'amplada al lloc superior del coll.

Dels 17 cm. d'alçada, 11 cm. corresponen a la panxa i 6 cm. al coll.

El gruix de la peça és de 0,7 cm. i es aquesta molt poc pesada.

La nansa fa 3,5 cm. de gruix, 10 cm. de alçada i 6 cm. és la distància des de l'exterior de la nansa a la peça.

Fot. 4. Peça n.º 4 de la Catedral de Barcelona. Gerro o Pitxer (s. XIV). Arxiu Albert Bastardes.

Fot. 5. Peça n.º 5 de la Catedral de Barcelona. Gerro o Pitxer (s. XIV). Arxiu Albert Bastardes.

Característiques: Dita nansa està posada a la meitat del coll i arriba fins a la zona mes ampla de la panxa.

La base de l'objecte està polida, se li ha fet un reforç sortit i s'ha buidat per la part interior.

El fang és molt impur. En polir la peça es veu com les petites pedretes que contenia han saltat i han produït forats, però el gerro està força polit.

Té una petita lesió a la part inferior de la panxa d'1,5 cm. d'amplada per 1 cm. d'alçada, però és de fabricació. Va ésser polit amb una eina punxenta que rascava; això se sap per la textura que va deixar al fang. La part de l'esmalt va ésser poc polida. En algunes zones es veu l'esmalt posat sobre petits grumolls d'argila, ja que estava fet amb poca cura.

Curiositats: L'esmalt en la part de la boca era excessiu, per això en aquesta zona hi trobem bombolles produïdes per l'excés de vernís.

Fitxa tècnica: peça núm. 6

Descripció: Gerro de forma molt esvelta, no es gaire panxut i fa el coll estret i molt curt en comparació a les peces anteriors. La nansa, que va de la meitat del coll a la zona mes ampla de la panxa, està molt proporcionada.

Lloc on es troba: Armari del trifori de la Catedral.

Núm. de catalogació: 27-1. Etiqueta groga.

Material: Fang vermell de color rosat-«beige».

Decoració: Té 4 incisions a la zona superior de la panxa. Totes elles juntes fan uns 3 cm. d'amplada.

La boca, que és acampanada, està decorada amb tres incisions una mica més amples, ja que totes tres fan 2 cm. Segurament tant aquestes com les anteriors estaven fetes al torn.

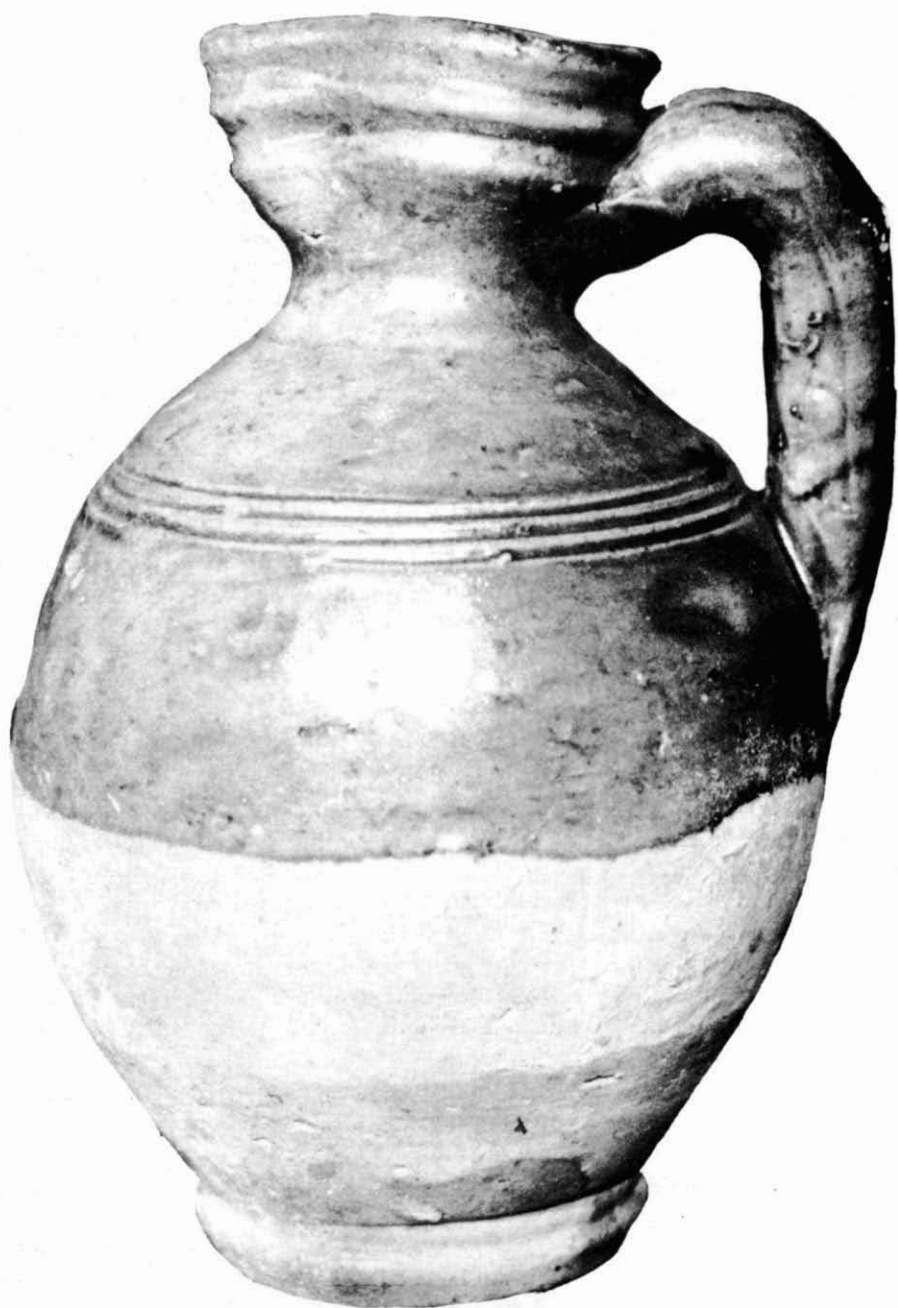
L'esmalt és de color verd (òxid de coure) i està posat per l'interior de la peça i a una part de l'exterior (uns 12 cm.).

Tècnica: Feta al torn. Cuita oxidant en un forn de llenya.

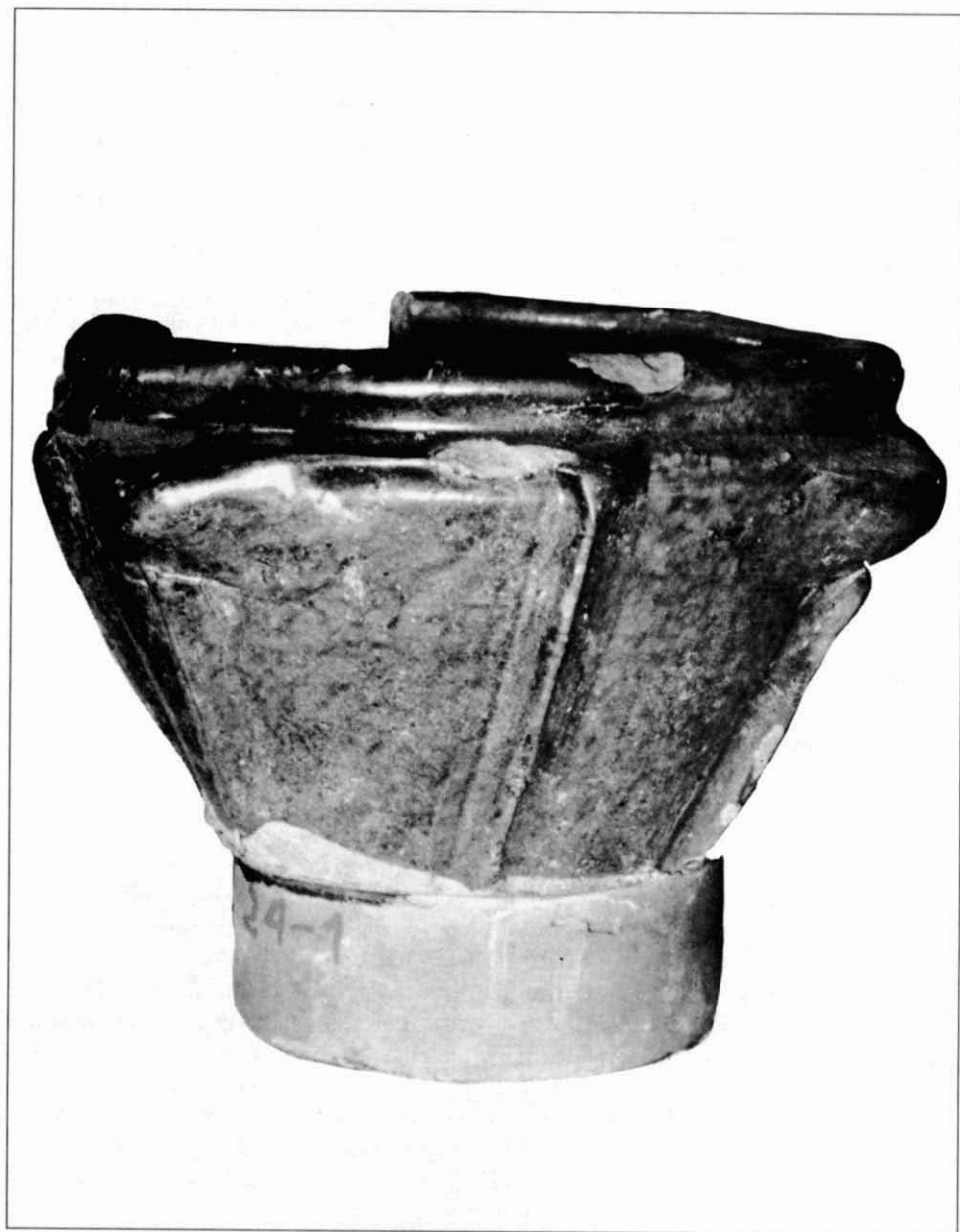
Estat de conservació: Es bó i no ha estat mai restaurat, només li falta un trosset a la zona superior del bec, que fa uns 7 cm. d'amplada i 3 cm. d'alçada; això no impedeix de veure la forma de la peça.

Mides: 25 cm. d'alçada, 9 cm. d'amplada en la zona inferior, 15,5 cm. d'amplada en la panxa, i 5 cm. d'alçada a la unió de la panxa amb el coll; i 7 cm. és l'amplada del final del coll que fa 6 cm. només d'alçada. El gruix de la peça és de 0,7 cm. i la nansa fa 2,5 cm. d'amplada, essent la distància de l'exterior de la nansa a la peça de 7 cm.

Característiques: Es un objecte força polit i el fang es menys impur que en els anteriors. La base només està tallada, no està polida, ni té vores. Curiosament el fang és en certes zones més «beige» i en altres més rosat.

Fot. 6. Peça n.º 6 de la Catedral de Barcelona. Gerro o Pitxer (s. XIV). Arxiu Albert Bastardes.

Fot. 7. Peça n.º 7 de la Catedral de Barcelona. Morter (s. XIV). Arxiu Albert Bastardes.

L'esmalt brillant és molt correcte, no es clivellat, ni fa aigües, sinó motejats: de fons verd, amb petites taquetes de color marró-negrós, produïdes potser per l'addició d'òxid de manganès o de ferro, o potser per la mateixa composició de l'esmalt.

El vernís, a excepció de la part de la boca, es conserva en bon estat; en la part de la boca ha saltat una mica, però això es degut a cops i no a deficiència de l'esmalt.

L'objecte està fet per un ceramista més curiós i això es veu en la manera de banyar-lo i en els acabats.

És molt poc pesat i de forma molt bonica.

Com hem vist, cap de les tres peces és idèntica en formes, ni en realització. Aquestes se solen trobar amb freqüència a les voltes gòtiques així com els cànirs, que ja hem vist, i com les tenalles, de les quals després en veurem un exemple.

3.5. *Morter:*

És una peça que comença a ésser usual durant els segles XIV i XV i n'hi ha força a les voltes de les esglésies; s'utilitzava en la vida quotidiana per a fer salses i picar espècies: alls, cebes, solen ésser bastant pesats, de forma ampla de dalt, que s'estreny de baix. En els segles anteriors els morters eren de fusta, pedra, bronze, però no eren gaire coneguts els de ceràmica.

Fitxa tècnica: Peça núm. 7

Lloc on es troba: Armari del trifori de la Catedral.

N.º de catalogació: 24-I. Etiqueta groga.

Material: Fang vermell -rosat cuit en atmosfera oxidant.

Decoració: La peça presenta 8 relleus en vertical de 0,5 cm. d'alçada per 1 cm. d'amplada, i 4 relleus triangulars d'uns 6 cm. d'amplada, 3 cm. de profunditat i 4 cm. d'alçada. Situats a la zona superior tocant quasi la vora de la peça. Dels 8 relleus verticals, un sí i un no, tenen la protuberància triangular al capdamunt.

Tècnica: Torn i atmosfera reductora. Cuits en un forn de llenya.

Estat de conservació: La peça no ha estat restaurada. Té un orifici a la zona superior d'uns 9 cm. d'amplada (a uns 8 cm. d'alçada). Caldria restaurar-la una mica encara que el tros que li falta no impedeix de veure el conjunt de la peça.

Mides: 18 cm. d'alçada, 13 cm. d'amplada en la zona inferior o base. Aquesta base fa uns 5 cm. d'alçada. A continuació en la unió de la forma de morter amb el peu fa 13 cm. d'amplada, 22 cm. també d'amplada en la zona decorada i després, a la part superior o boca, s'estreny i fa uns 19,5 cm. d'amplada i 2,5 cm. es l'alçada de la boca. El gruix de la peça és de 2 cm.

Característiques: L'objecte és força pesat. El peu està tallat sense polir i sense vores; els 5 cm. d'aquest peu són massisos de fang i no estan esmaltats. El vernís

només és a la part del morter, per fora i per dintre. A l'interior l'esmalt és groc i a l'exterior verd entremig i fa aigües a més d'ésser un esmalt lluent i clivellat.

Poca cura en els detalls. El coll superior, d'1 cm. d'alçada, està esmaltat a zones en groc i a zones en verd. Això demostra que s'ha banyat de pressa ja que la zona de la base no esmaltada presenta petits esquixos.

El fang vermell és força impur i en polir la peça aquestes impureses han saltat.

L'objecte presenta petites esquerdes superficials.

3.6. *Tenalla o Gerra:*

És una gerra de mides grans que era utilitzada per a l'oli o per a posar el blat. Aquesta peça és una derivació medieval de l'antiga àmfora romana. No se sap de manera certa quan es va passar d'una forma a l'altra, però en les miniatures del segle X encara hi trobem la forma d'àmfora. El que sí és cert és que en el segle XIV la tenalla està molt generalitzada i se n'ha trobat moltes a les voltes de les esglésies. La diferència entre la tenalla i l'àmfora és que la primera té una base que la sosté a terra, mentre que la segona no. La tenalla té una base molt escassa i es va eixamplant a la zona superior per acabar-se estrenyent molt de la part de la boca.

La peça aquí estudiada, encara que té base, presenta una gran desproporció entre aquesta i la panxa, no es pot quasi posar drete amb la base a terra i s'aguanta per mitjà d'una estructura fèrrea, si bé a l'Edat Mitjana hom emprava bancs tenallers de fusta.

Fixa tècnica: Peça núm. 8.

Lloc on es troba: Pati a sobre el claustre, situat al costat de l'arxiu de la Catedral.

Núm. de Catalogació: No en té.

Material: Fang vermell de color «beig» gris.

Decoració: No en té. Només porta la marca de la terrisseria a la zona superior de la panxa i aquesta consisteix en una àguila rampant. A títol de curiositat hom pot dir que s'han trobat unes deu marques diferents en les tenalles de la Catedral.

Tècnica: Cuita en atmosfera oxidant, forn de llenya.

Estat de conservació: La tenalla es conserva sencera. No ha estat restaurada, però té una esquerda que gairebé la travessa verticalment des de la boca fins a la base. En la part inferior l'argila presenta a més certa corrosió.

Mides: 62 cm. d'alçada, 10 cm. és la amplada de la base, 36 cm. es l'amplada de la panxa i 15 cm. l'amplada de la boca, que fa 3 cm. d'alçada. El gruix de la peça és de 2,5 cm.

Característiques: És una peça artesanal però polida correctament. Presenta

Fot. 8. Peça n.º 8 de la Catedral de Barcelona. Tenalla (s. XIV). Arxiu Albert Bastardes.

Fot. 9. Peça n.º 9 de la Catedral de Barcelona. Detall segell Tenalla. Arxiu Albert Bastardes.

petites taques d'òxid com si al seu costat s'hi hagués esmaltat, en el taller, una altra peça.

Tot i ésser gruixuda, la peça no és excessivament pesada.

En totes aquestes peces que hem analitzat hom pot apreciar, no obstant la correcció tècnica amb que foren fetes, una certa descurança final en els acabats i en alguns detalls; això ens mostra que en aquesta època la producció dels tallers era feta amb presses i en sèrie. Es distingeixen a simple vista els desperfectes deguts a un tractament inadequat i les deficiències de fabricació, cosa habitual en peces destinades als carcanyols de les voltes.

3. COMPARACIÓ DE LES PECES DE TERRISA POPULAR PROCEDENTS DE LA CATEDRAL AMB ALTRES TROBADES A STA. M.^a DEL MAR I A LA ESGLÉSIA DEL PI

Les peces corrents trobades a les voltes de la Catedral de Barcelona són les tenalles i els pitxers. També s'hi ha pogut localitzar càntrirs, poals, escudelles, morters, catúfols i tubs.

Les peces populars de Santa M.^a del Mar i les de l'Església del Pi són d'unes característiques molt semblants a les de la Catedral, tant en formes com en decoració.

En quant a les formes, a Santa M.^a del Mar hi trobem també tenalles d'argila vermella sense decorar, ni esmaltar; amb un segell amb l'àguila rampant similar al de les marques de la Catedral, el que podria fer-nos pensar en una identitat de tallers. Però si bé a la Catedral les tenalles es troben sense esmaltar, a Santa M.^a del Mar n'hi ha una que està esmaltada, ja que encara que les emprades per al blat no ho eren, les que es feien servir per a l'oli sí.

També trobem a Santa M.^a del Mar una gerra panxuda de pasta de color gris-plom amb decoració incisa molt igual a la nostra peça núm. 3.

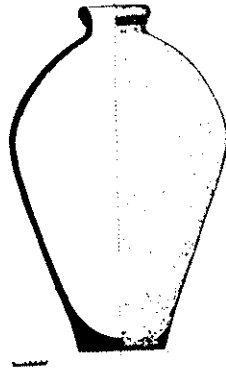
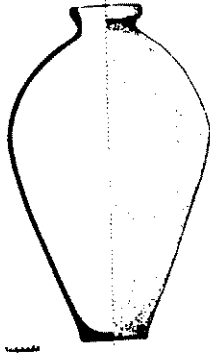
A la mateixa església hom va localitzar un morter verd que encara que no era igual per la forma al estudiat aquí, s'en poden trobar de més semblants a l'esmentat entre els de les voltes de la Catedral.

Els 4 càntrirs trobats a Santa M.^a del Mar també són molt similars, tant en la forma com en la decoració; només tenen esmaltada la zona superior de la peça, en vernís verd o melat. Alguns dels de Santa M.^a del Mar estan decorats amb línies incises fetes al torn.

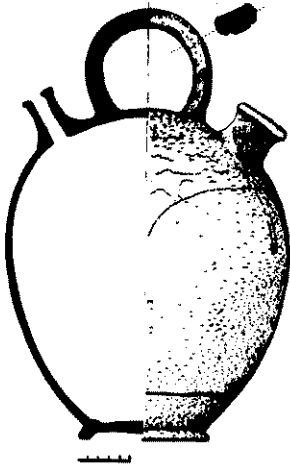
En canvi, els 3 gerros apareguts allà, encara que de formes semblants no són ben bé iguals. També estan esmaltats per l'interior i per l'exterior almenys en part; però no presenten decoració de línies incises fetes al torn.

Cal dir que l'esmalt és també el mateix tant a Santa M.^a del Mar com a l'església del Pi. Hi ha peces melades, peces esmaltades en verd i algunes envernissades en castany, segurament portaven òxid de ferro les últimes.

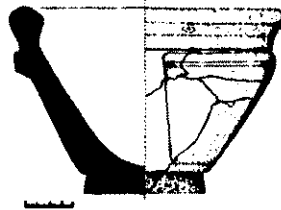
SANTA MARIA DEL MAR

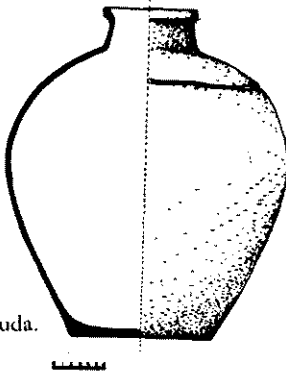
Tenalles.

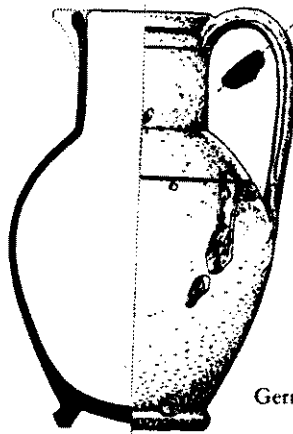
Càntir.

Morter.

Gerra panxuda.

Gerro.

Fig. 1.

NTRA. SRA. DEL PI: GERRES

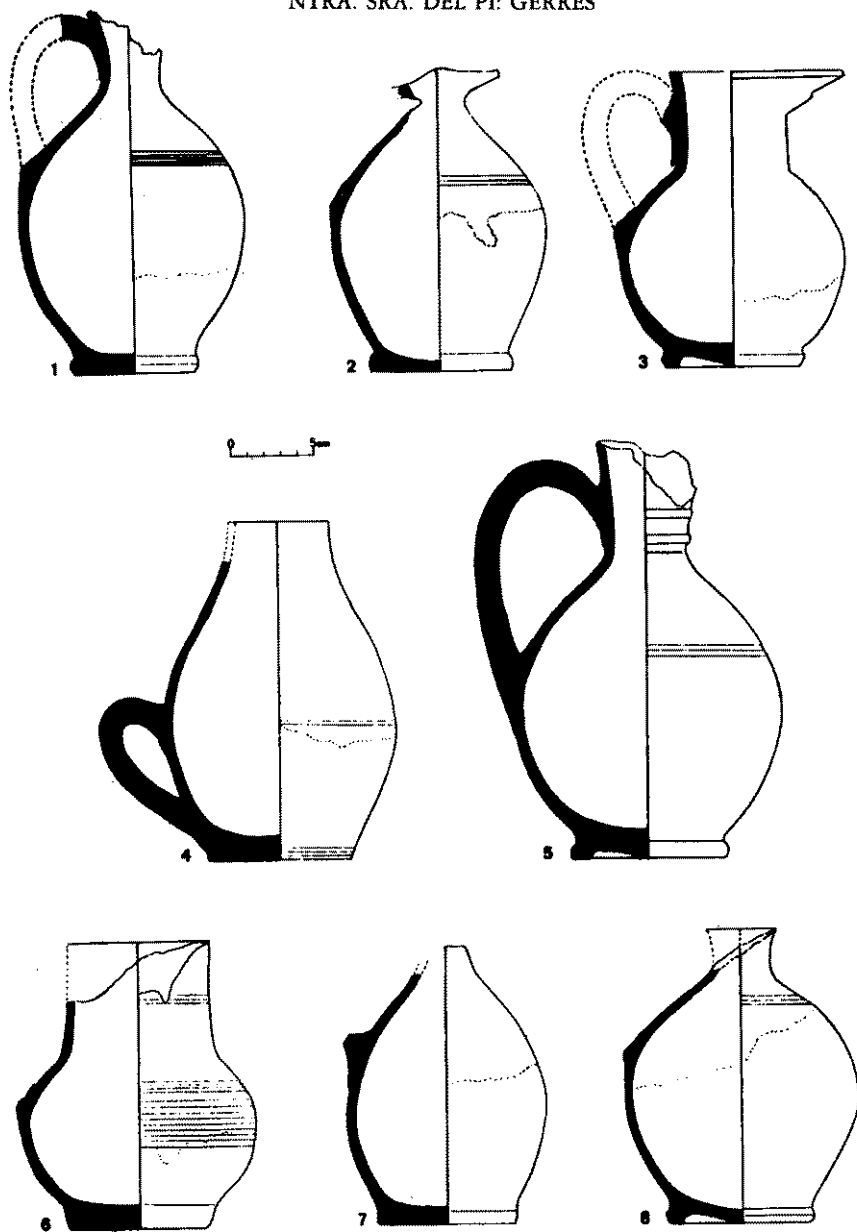

Fig. 2.

ESGLÉSIA DEL CARME: GERROS

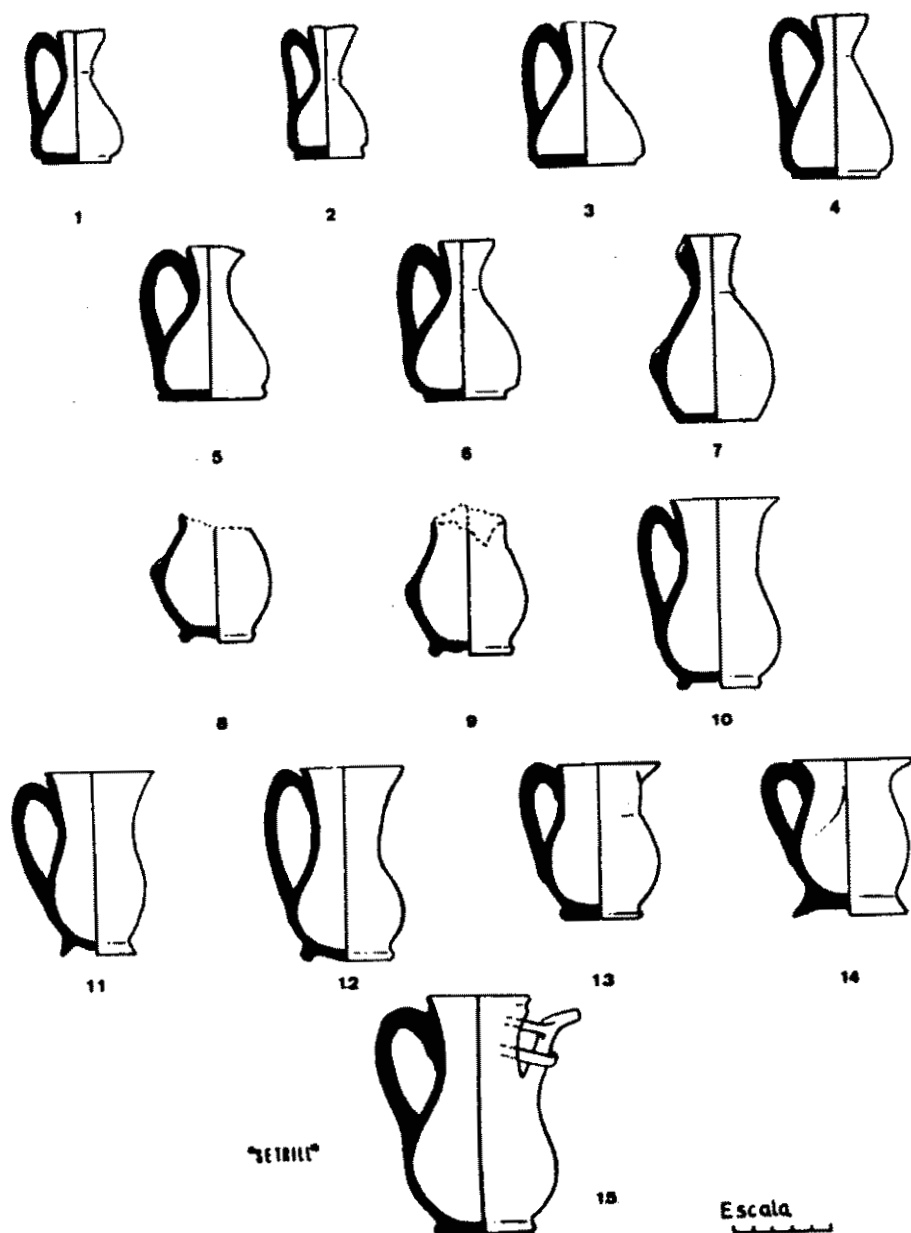

Fig. 3. Gerros i setrill de la ceràmica de Manresa, segons F. Riera.

A Santa M.^a del Mar s'hi varen trobar 32 peces ⁴ i entre elles hi ha ademés 5 poals, 2 catúfols, 2 pots, 3 gerres, 1 barralina i 1 tupí.

Quant a les formes de l'Església del Pi només hi ha treballs publicats sobre 8 gerros,⁵ però tots els objectes tenen els vernissos o bé grocs, o bé verds, i coincideixen amb els de la Catedral en la seva decoració a base de línies incises i en la esmaltació de l'interior i part de l'exterior de la peça. Al Pi les formes són més estilitzades en general, els colls solen ésser petits i estrets i les incisions tot i que es troben també a la panxa de la peça com al nostre gerro n.º 6, a cap d'elles n'hi ha al capdamunt de la boca. El cert és que dites incisions a l'Església del Pi solen ésser més abundants i en un cas decoren quasibé tota la panxa de la peça (núm. 6 del Pi, segons Joan Cabestany).

També podem trobar gerros de formes semblants a les nostres: la forma núm. 6 de la Catedral és molt igual a la núm. 1 del Pi, (segons Joan Cabestany) gerro esmaltat, de panxa molt grossa i coll molt estret i petit, amb boca acampanada. També són de forma semblant el núm. 5 de la Catedral i el núm. 3 del Pi, si bé el segon és més arrodonit: panxa arrodonida, coll cilíndric i una nansa molt gruixuda tenen tots dos. Al Pi hi ha, segons ens indica Angel Truño ⁶ un tipus nou de gerro, que encara que similar al núm. 6 de la Catedral en la panxa gran i el coll petit i estret, aquest no és acampanat, sinó cilíndric. És una variant del núm. 3 del Pi, segons Joan Cabestany.

Al Pi hi han aparegut morters esmaltats amb el peu menys alt al nostre n.º 7 i sense decoració. Hi ha tenalles, sense esmaltar, molt iguals a la nostra núm. 8, però amb el coll més llarg, gerres panxudes idèntiques a la núm. 3 de la Catedral i cànirs ben iguals al núm. 1 de la Catedral. A més hi ha d'altres gerres i orinals que no s'assemblen a les aquí estudiades.

Això ens permet afirmar que a pesar que el ceramista treballava amb unes formes que devien servir per a una finalitat, es podia permetre alterar-les un xic a voluntat, fer-les més o menys panxudes, amb el coll més o menys ample i llarg, mentre la capacitat del gerro s'adaptés a les mides establertes.

El cert és que amb freqüència podem veure que tenien imaginació a l'hora de decorar les peces; si bé l'única decoració que solen portar són incisions, i els esmalts —encara que semblants, doncs eren sempre de les mateixes tonalitats—, no són idèntics.

També cal dir que eren potser els gerrers els que millor demostraven la seva

4. RIU RIU, MANUEL: *La ceràmica popular barcelonina del segle XIV. Aportació a l'estudi de les seves formes i marques*, en el llibre: «Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya medieval», pàgs. 145-181, s'estudien les peces de Sta. M.^a del Mar.

5. CABESTANY FORT, JOAN; i RIERA VILAR, FRANCESCA: article publicat a «La ceramique médiévale en Méditerranée Occidentale», pág. 407-411.

6. TRUÑO RUSINOL, ANGEL: *Restauración de la capilla del Santísimo en la iglesia del Pino*. Text mecanografiat inèdit, abril 1974. Arxiu Càtedra Gaudí. Les peces varen ésser trobades a la nau única i capella, que es varen restaurar durant els anys 1940-42.

inventiva, ja que si bé hem pogut trobar en aquestes esglésies tenalles i gerres molt semblants, no passa el mateix amb els morters, i molt menys en les gerres com es pot observar en els dibuixos corresponents.

4. COMPARACIÓ ENTRE LES FORMES I ELS VERNISSOS DE LA CERÀMICA POPULAR I ARTÍSTICA

González Martí ⁷ diu al llibre: «La cerámica del Levante Español», que per fer la ceràmica artística s'utilitzaven els mateixos forns, argiles, vernissos i colors, que per a la ceràmica popular. Jo crec que té raó en part quant als forns i argiles, però no en el dels vernissos i colors. Així l'ús de l'esmalt d'estany en les peces decorades, si bé també utilitzaven l'esmalt plúmbic, i en ocasions d'argiles molt més depurades, ens mostra una clara diferència en la ceràmica artística. A més aquesta ceràmica presenta al segle XIV una més gran complexitat quant a les tècniques emprades: la corda seca, l'engalba, l'esgrafiat, la sobre i la sota coberta, junt amb la utilització del reflexe metàl·lic es generalitzen a Catalunya en aquesta època i configuren la ceràmica artística.⁸

També podem observar en la ceràmica artística de dit segle gran varietat de motius decoratius, tant musulmans com cristians, que ens presenten tota una simbologia que serà pròpia del gòtic: motius vegetals, geomètrics, animals i figura humana, hi comencem a trobar, junt amb les sanefes.⁹

Existeix una decoració de gust gòtic amb rostres humans, escuts nobiliaris, animals com el lleó, les aus, els cèrvols, els braus, els peixos i els dracs, les terres i les inicials gòtiques. I una altra de influència moresca amb palmetes, fulles de card, ocells, escriptures (felicitar) i signes àrabs, estrelles, entrellaçats, flors tetralobulades, l'arbre de la vida ¹⁰ que de procedència Persa adoptà el món islàmic i la pinya imbricada, també persa, la mà de Fàtima i les claus del paradís.

A l'Església del Pi es varen trobar peces decorades amb els tema de l'au, el conill i les branques, així com el tema de la torre que, segons Alexandre Cirici,¹¹ són una adaptació cristiana de la ceràmica musulmana.

Les peces de les voltes de l'Església del Carme de Manresa són d'esmalt estannífer i estàn decorades amb òxid de manganès i òxid de coure. No hi surt a cap d'elles la figura del lleó dibuixada, però són freqüents els gats i felins, peixos, estrelles de mar, si bé no estan modelats com a la peça núm. 2 de la Catedral, sino dibuixats. També hi ha orles, sanefes, espirals, línies trencades, romboïdes, inscripcions àrabs, escuts,

7. GONZÁLEZ MARTÍ, M: *Cerámica del Levante español*.

8. Per a més informació consultar el llibre de González Martí.

9. Per a més informació consultar el llibre: CASANOVAS, M.ª ANTONIA: *La cerámica catalana*; AINAUD DE LASARTE, JOAN: *Catalunya en «Cerámica esmaltada española»* i CIRICI, ALEXANDRE: *Cerámica catalana*.

10. CIRICI, ALEXANDRE: *Cerámica catalana*, pàg. 80.

11. RIERA I VILAR, FRANCESCA, CABESTANY I FORT, JOAN: *Cerámica de Manresa. Siglo XIV*.

estrelles, castells amb torres, ocells mítics, figures fantàstiques, branques i vegetals que adornen les peces. Segons Francesca Riera ¹¹ aquests objectes s'assemblen més als del Sur de França i Itàlia que als de Paterna o de Terol, si bé en els dits objectes gòtics es mostra una petita influència musulmana.

Entre les mostres conservades a Manresa podem anomenar plats, escudelles, talladors, servidores, gerros o pitxers, un setrill, un tupí i pots d'apotecari. Com podem veure al dibuix corresponent, les gerres són de formes molt variades, algunes presenten una petita similitud amb les nostres, com la núm. 13 de l'església del Carme (segons Francesca Riera) i la nostra núm. 5, però així i tot no són idèntiques. La núm. 13 és menys panxuda i té una boca més ampla. Les peces a Manresa solen ésser més grans de la base inferior i més estretes del coll, amb una panxa menys arrodonida i un coll menys acampanat, com les I-7 del Carme, que podrien ésser les que més semblança presenten amb la nostra peça núm. 4. Quant a les formes II-12 de Manresa, no tenen res de similar amb les de la Catedral.

En el seu llibre, Andreu Batllori ¹² ens presenta una tenalla i un morter del segle XV molt semblants tipològicament als de la Catedral, si bé no idèntics. La tenalla porta una altra marca de terrisser i el morter només està esmaltat per la cara interior i fins a la meitat exterior de la peça. És curiós que aquest autor inclogui aquest tipus d'objectes entre les obres de ceràmica artística, però a nosaltres ens interessa perquè ens mostra la llarga pervivència de les formes.

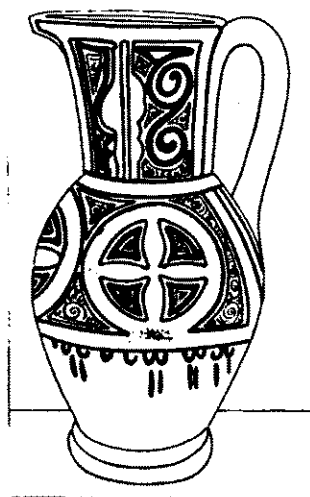
Si comparem totes aquestes peces amb les que es feien a Paterna durant el segle XIV veurem, amb gran sorpresa, que en aquesta zona les formes són molt diferents a les catalanes pel que fa als gerros. A Paterna hom fabrica en aquesta època dos tipus de gerros: a) molt poc panxut, amb un coll cilíndric, exageradament llarg en proporció a la panxa, i un broc molt ample, ja que sobresurt més que la panxa.

b) Unes formes molt estilitzades amb una panxa allargada i molt estret el coll. El coll en aquestes és molt curt, poc ample i una mica acampanat. A finals del segle XIV i a inicis del segle XV sorgeix una forma nova: c.

c) Dita forma té la nansa molt avall i en ocasions és més ample el coll que la panxa. El coll sol ésser molt llarg i té una forma que es va obrint del capdamunt.

A Manises durante el segle XV la forma A s'estilitza molt més, de tal manera que la panxa passa a ésser molt petita en proporció al coll. Mentre que a Terol es produí el procés al revés: la panxa era més rectilínea, essent més ampla la peça de la base, s'anava estrenyent paulatinament fins acabar en un coll molt petit i curt. Com a nota curiosa podem veure a Terol al segle XV un morter decorat amb relleus com el nostre núm. 7, a pesar que el primer porta nanses i està ornamentat amb motius geomètrics.

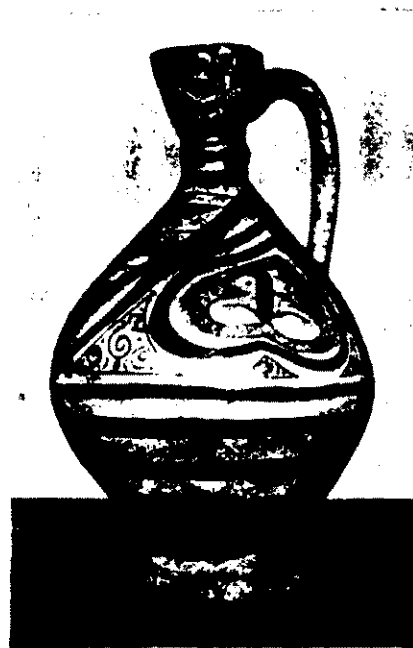
12. BATLLORI, ANDREU: *Ceràmica catalana decorada*.

Tipus A

Tipus B

Tipus B

CERÀMICA DE PATERNA AL SEGLE XIV

Fig. 4.

CERÀMICA DE PATERNA. SEGLE XIV

Tipus C

Fig. 5

Com hem pogut observar hi ha força distància també a nivell formal entre les peces realitzades artística i artesanalment. Les semblances només es donen escases vegades; es pot admetre que hi hagi unes tipologies formals per a la ceràmica artística, que no són coincidents amb les de la ceràmica popular. A més, hem de tenir en compte que les formes varien a cada centre, no són les mateixes a Catalunya o Manises, que a Paterna o bé Terol, degut probablement a tradicions locals i a influències d'uns ceramistes sobre els altres. Si bé cada segle també realitza i desenvolupa les seves tipologies formals, hi ha unes formes que persisteixen i solen ésser sempre les artesanals i no les artístiques, car les primeres evolucionen més lentament.

CONCLUSIONS

En primer lloc es pot dir que les ceràmiques trobades a les voltes podien ésser tan d'obra aspra com decorades. Si bé a Santa M.^a del Mar i a la Catedral només n'hi ha d'obra aspra, el fet més corrent és que aquestes peces es trobin barrejades amb d'altres d'obra fina o decorada, com passa a l'Església del Carme de Manresa, o bé a la del Pi de Barcelona.

També cal dir encara que si bé totes les peces de ceràmica popular barcelonina s'assemblen, no es pot pensar que totes estiguin fetes pel mateix taller, malgrat que es pot creure que un taller copiava l'altre; el que comportà la generalització d'uns models, no idèntics, però sí semblants que no es poden diferenciar fins que en començar el segle XIV el municipi ordenà als ceramistes posar les seves marques a les peces.

És molt probable que les tipologies formals que establien les distincions entre gerros, gerres, càntrirs, etc. fossin adoptades pel seu caràcter utilitari. Es desconeixen les característiques i quantitat de producció en els tallers. No s'ha trobat documents de l'època que ens aportin dades en aquest sentit. L'únic que ens diuen els documents de construcció d'esglésies és la notificació de compra d'algunes peces, el comprador i el preu de les peces comprades, com en el cas de les de la Catedral.

Podem esmentar que entre els atuells trobats a Santa M.^a del Mar, el Pi i la Catedral, predominen les peces tancades, sobretot gerres, gerros i tenalles, perquè preferien els objectes que fessin de cambres d'aire i provoquessin menys pesadesa en els carcanyols de les voltes. A Santa M.^a del Mar, on s'ha estudiat ja tot,¹³ no s'hi va trobar cap olla, ni cap plat, però sí morters; a la Catedral tampoc n'hi ha, però sí grans escudelles. Hi ha peces de l'església del Pi disperses en diversos museus; aquestes han estat estudiades, si bé només n'hi ha publicada una investigació feta a partir d'una selecció de 8 peces.¹⁴ Tampoc les ceràmiques de la Catedral no han estat

13. Pel Dr. Manuel Riu.

14. Pel Dr. Joan Cabestany i Francesca Riera.

mai examinades en el seu conjunt; el que ens fa pensar en la necessitat d'aprofundir en aquest camp d'estudi, car es té molt oblidada la ceràmica popular en comparació amb la ceràmica artística, potser per la major vistositat d'aquesta darrera.

BIBLIOGRAFIA

- AINAUD, JOAN: *Catalunya en «Ceramica esmaltada española»*; Ed. Labor. Barcelona, 1981, pàgs. 129-148.
- ALBERTI, SANTIAGO; LLOMPART, DOLORS; MONTMANY, MARTA: *La terrissa medieval de Santa Maria del Mar*. «But. inf. de Ceràmica». (Barna), núm. 15 (1982), pàgs. 17-21.
- BASSEGODA NONELL, JOAN: *La cerámica popular en la arquitectura gótica* Ed. Nuevo Arte. Thor. Pub. Universidad Politécnica de Barcelona. (Ser. Historia de la arquitectura y del urbanismo, n.º 8). Barcelona, 1978, pàgs. 55-120.
- BASSEGODA NONELL, JOAN: *Las ollas de la Catedral* (Bóvedas góticas catalanas), «La Vanguardia Española», del Divendres 7 nov. 1975.
- BATLLORI, ANDREU: *Ceràmica catalana decorada*. Ed. Vicens Vives. Barcelona, 1974; 264 pàg.
- CABESTANY FORT, JOAN; RIERA VILAR, FRANCINA: *Hallazgos de cerámica medieval en la Iglesia de Sta. M.ª del Pi de Barcelona*, «La céramique médiévale en Méditerranée Occidentale. s. X-XV» (Actes del congrés de Valbonne II- 14 Sept. 1978). Ed. du CNRS, París, 1980, pàgs. 407-411.
- CASANOVAS, M.ª ANTÒNIA: *La ceràmica catalana*. La Llar del Llibre (Els llibres de la frontera, núm. 4). Barcelona, 1983, pàgs. 22-31.
- Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya medieval*. Dep. Història Medieval, Facultat de Geografia i Història (Acta Medievalia, annex 2). Barcelona, 1984, 263 pàgs.
- CIRICI, ALEXANDRE: *Ceràmica catalana*, Tecnograf S.A. Barcelona, 1977, pàgs. 63-198.
- GONZÁLEZ MARTÍ, M.: *Ceràmica del Levante Español*. Ed. Labor. Barcelona, 1966, Vol. I, pàgs. 15-63.
- LLUBIÀ, LLUIS: *Cerámica medieval española* Ed. Labor. (Nueva colección Labor n.º 55), Barcelona, 1967, 191 pàgs. Especialment pàgs. 144-183.
- RIERA VILAR, FRANCESCA; CABESTANY FORT, JOAN: *Ceràmica de Manresa. Segle XIV*. Caixa d'Estalvis de Manresa. Manresa 1979, 233 pàgs.